

COHESIÓ SOCIAL A CATALUNYA

ANTONIO MANRESA, catedràtic d'economia
de la Universitat de Barcelona

27 de març de 2014

Introducció

L'objectiu d'aquest treball és fer una exposició sobre el grau de cohesió social que presenta la societat de Catalunya en el context de la UE-27. També ens proposem identificar els col·lectius que pateixen exclusió social i poder així ponderar les polítiques adequades que permetin a aquests col·lectius participar activament, i amb els mitjans materials adequats, en la societat a la qual pertanyen de ple dret. Encara que el concepte de *cohesió social* no està exempt de controvèrsies, i així es posa de manifest a la pròxima secció, en aquest treball seguirem les indicacions i/o criteris bàsics que la UE s'ha donat a si mateixa en l'estudi del fenomen de la cohesió social, particularment en la societat formada per tots els països que la conformen. En particular, l'agenda 2020 de la UE, per als països membres, en l'apartat de cohesió social, s'inclina per definir-la en termes equivalents a inclusió social. S'entén que qualsevol individu d'una societat no estarà integrat en aquesta societat si no disposa dels mitjans materials que li permetin desenvolupar plenament les seves aspiracions vitals en relació amb la resta de membres d'aquesta societat.

Es pretén així establir uns criteris que permetin identificar el grau d'integració social en cadascun dels seus països membres utilitzant fonamentalment (tres) variables de tipus econòmic: la taxa de risc de pobresa relativa que existeix en la població, el grau de privacions materials de les persones i el grau d'activitat laboral que desenvolupen els individus. Quan un individu d'un país es troba en situació de risc de ser pobre (el seu nivell renda està per sota del 60 % de la renda mitjana de la població), o privat materialment en la seva vida diària, o pertany a

una llar on l'activitat laboral de tots els seus membres és molt baixa, llavors diem que aquesta persona es troba en risc d'exclusió social. La taxa d'exclusió social d'un país es mesura pel percentatge de persones, respecte a la seva població, que es troben en aquesta situació. Hem d'assenyalar que les dues primeres variables (risc relatiu de pobresa i privació material) s'han utilitzat àmpliament en la literatura, mentre que aquesta última posa de manifest la preocupació pel fenomen de l'atur a Europa, per part dels dirigents de la UE. En definitiva, s'argumenta que una societat es troba més cohesionada quan tots els seus membres gaudeixen d'estàndards de vida acceptables, en relació amb els de la resta dels seus membres, i tenen accés a fonts d'ingressos que, segons l'edat de l'individu, es materialitzen en un lloc de treball adequat a la seva capacitat. Es posa llavors èmfasi que la millor manera que un individu estigui integrat en la societat és que tingui autosuficiència econòmica, que, en general, es deriva dels ingressos que proporciona un lloc de treball adequat.

Els estudis realitzats per la UE ens mostren xifres de risc de pobresa/exclusió per a cada país, seguint la metodologia anterior (vegeu *The social dimension of the Europe 2020 strategy*, 2011). Altres estudis per a la UE adopten un enfocament basat en la valoració subjectiva que fan els individus sobre la seva situació econòmic vital (vegeu Böhnke, 2005, i R. Layte, B. Maître i C. T. Whelan, 2010). Nosaltres seguirem el primer enfocament, objectiu, i realitzem un estudi comparat de Catalunya en el context dels països de la UE-27, Espanya i les seves comunitats autònomes. Les conclusions del nostre estudi comparatiu és que Catalunya té un nivell de cohesió social superior al d'Espanya (que se situa en la mitjana de països de la UE-27) i comparable amb països com Bèlgica, Alemanya o Anglaterra. Els països nòrdics i Holanda encapçalen el rànquing de països europeus amb més cohesió social. Quan les comparacions les realitzem entre les comunitats autònomes d'Espanya, veiem que Catalunya pertany al grup de comunitats amb més cohesió social; Navarra i el País Basc són líders d'aquesta classificació. Una constant en aquest estudi comparat és que, en general, els països més rics, o comunitats més riques, tenen alts graus de cohesió social. D'altra banda, els països o comunitats relativament més pobres solen tenir índexs de cohesió social baixos, llevat que en aquests països la distribució personal de la renda sigui més igualitària que la del conjunt de la UE.

Quan mirem de prop la realitat de Catalunya, podem veure les característiques personals dels col·lectius que pateixen risc d'exclusió. Els resultats ens diuen que

la baixa educació i la desocupació estan presents de forma significativa en els col·lectius que pateixen risc de pobresa. Com que el fenomen de la desocupació també afecta de forma significativa la població amb nivells baixos en educació, podem concloure que la variable de política més rellevant per disminuir a mitjà i llarg termini el risc d'exclusió és apostar per una població amb alts nivells d'educació. De fet, fent ús dels treballs de Martínez Celorrio i Marín Saldo (2011) i INE (2008), veiem quina és l'herència educativa a Catalunya i a Espanya, i com els nivells educatius dels pares estan correlacionats inversament amb les taxes de pobresa de seus fills. També mostrem les conclusions del treball de Gutiérrez-Domènech (2011), en què s'estudien les variables que influeixen sobre les taxes de l'abandonament primerenc dels estudis, que a Espanya i Catalunya són del 30 %, el doble de les de la UE.

La conclusió és que els països amb nivells alts d'abandonament escolar tenen plans d'estudi de secundària que no tenen assignatures en les quals la formació professional sigui present. També influeix l'estructura econòmica del país. També presentem, en el penúltim apartat, els objectius de cohesió social que corresponen a l'Agenda 2020 de la UE, acceptats pel Govern de la Generalitat de Catalunya, que presenta un pla d'integració social en funció dels objectius que proposa la UE i la realitat de Catalunya. L'últim apartat resumeix breument el treball.

Cohesió i exclusió social

Marc conceptual

A la literatura no existeix un únic concepte de *cohesió social* que sigui àmpliament acceptat (vegeu, per exemple, Jenson, 2010). Un organisme internacional com l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) s'expressa en aquests termes quan es refereix al concepte de *cohesió social*: «There is no commonly accepted definition of either social cohesion or social exclusion, which makes identifying suitable indicators all the more difficult. The approach taken in this volume is to present indicators which identify to some degree the extent to which citizens participate in societal life or in some ways reflect on the strains put on family relationships and relationships between different groups within society.» D'altra banda, una publicació de la Direcció General de Cohesió Social del Consell d'Europa (de la DG III), *Promoting the policy debate on social*

exclusion from a comparative perspective («Trends in Social Cohesion», núm. 1, 2001), introduïa fa una dècada la definició següent:

Cohesió social és un concepte que inclou els valors i principis que tenen per objecte garantir que tots els ciutadans, sense discriminació i en igualtat de condicions, tinguin accés a drets socials i econòmics fonamentals. El Consell d'Europa no veu la cohesió social com un concepte homogeneïtzador que només es basa en les formes tradicionals d'integració social, que, no obstant això, són importants, com la identitat, l'intercanvi de la mateixa cultura, l'adhesió a aquests valors. Es tracta d'un concepte per a una societat oberta i multicultural. El significat d'aquest concepte pot variar segons l'entorn sociopolític en què es desenvolupa. Des del punt de vista operatiu, una estratègia de cohesió social es refereix a qualsevol tipus d'acció que garanteixi que tots els ciutadans, que cada individu pot tenir, a la seva comunitat, l'oportunitat d'accés a: (i) els mitjans per assegurar les seves necessitats bàsiques, (ii) l'evolució, (iii) la protecció i els drets legals, (iv) la dignitat i la confiança social. Qualsevol insuficiència d'accés a qualsevol d'aquests camps opera en contra de la cohesió social.

Més recentment, el Consell d'Europa (2008) de la UE, en l'estratègia revisada per a la cohesió social, expressa aquest concepte en els termes següents:

La cohesió social és la capacitat d'una societat per garantir el benestar de tots els seus membres, minimitzar les disparitats i evitar la marginació. La capacitat de la societat per gestionar les diferències i les divisions i assegurar els mitjans per aconseguir el benestar per a tots els membres.

Actualment, d'acord amb la definició anterior, l'agenda de la Unió Europea basada en l'Estratègia Europa 2020 posa èmfasi en la necessitat urgent d'establir un pla comú en els seus països membres per lluitar contra la pobresa i/o l'exclusió social, i avançar així cap a una major cohesió social en els països de la UE.

Com podem observar, el concepte *cohesió social* pot tenir —i de fet té— diferents connotacions i facetes, i depèn dels aspectes més rellevants o importants que volem ressaltar en la vida d'un individu.

A la primera definició, de l'OCDE, es posa èmfasi a identificar cohesió social amb el factor capital social (en el sentit de Putnam, 2000), en què la cohesió social es mesura en funció del grau de lliure associacionisme dels individus que la componen, tenint en compte la seva capacitat per establir relacions de confiança i llaços socials estables amb altres individus de la seva comunitat.

A la segona definició, a més, se subratlla la idea del dret d'accés dels ciutadans a certs mitjans econòmics bàsics, progrés, en tots els sentits, i protecció legal.

En el nostre treball (Manresa, 2002) dèiem que una societat o conjunt d'individus (d'un país o organització) es troba cohesionada quan cada un dels individus que la componen accepta o comparteix voluntàriament tot un conjunt de valors, regles o normes legals i/o no legals, així com institucions, que, segons ells, els permeten desenvolupar plenament els seus plans de vida en interacció i igualtat d'oportunitats que la resta d'individus d'aquesta societat.

El concepte que hem proposat no deixa de ser, per tant, subjectiu i pot involucrar molts aspectes de la vida social d'un individu. Per exemple, si cada individu d'una societat pensa que el més important és el respecte que la resta d'individus mostra cap a ell, independentment del seu origen social i la seva riquesa, aleshores podem tenir una societat amb grans desigualtats materials, però amb una forta cohesió social, en la mesura que els individus perceben que el respecte (valoració subjectiva de la percepció que els altres tenen de la teva pròpia persona) mutu es manifesta de forma explícita en les diverses instàncies en què es desenvolupa la seva activitat vital. Per exemple, un país com el Japó, aparentment, valora culturalment els gestos explícits de respecte mutu interpersonal.

El que és important del nostre concepte és que els agents han d'estar d'acord fonamentalment amb els processos o regles econòmiques, socials i culturals que els permetin realitzar els seus plans de vida. No es tracta que tots els individus es posin d'acord sobre les normes o regles més desitjables des del seu punt de vista, sinó que es tracta de si, en certa manera, les que ja existeixen (o les que s'han proposat) faciliten o més aviat són un obstacle o barrera per al seu desenvolupament com a individus.

Quan, idealment, cada un dels agents de la societat percep que les normes o institucions socials i econòmiques, a las quals està sotmès, no li impedeixen, en interacció amb la resta d'individus, realitzar els seus plantejaments de vida i aspiracions, sense lesionar els plantejaments dels altres, aleshores la societat, segons la nostra definició, estaria cohesionada.

La cohesió social, definida d'aquesta manera, és important en la mesura que puguem pensar en una societat en què hi hagi absència de la cohesió social esmentada. En aquesta societat podríem observar el que podríem denominar

una *fragmentació entre diferents col·lectius*, que poden estar cohesionats entre si, però que s'identifiquen amb diferents valors socials, regles econòmiques o institucions, cosa que pot originar conflicte. La cohesió social pren importància en la mesura que els individus que formen part d'aquesta societat estan obligats a la interacció entre si per poder desenvolupar els seus plans de vida. És a dir, en la mesura que la interdependència entre els agents esdevé un fenomen cada vegada més important per tal que els agents puguin desenvolupar amb plenitud les seves aspiracions socials.

Com que el nostre concepte de *cohesió social* es basa en l'apreciació personal dels individus sobre l'acceptació voluntària de tot un conjunt de regles de diferent tipus que els permetin desenvolupar les seves aspiracions socials i econòmiques, indagar sobre quins són els factors que influeixen de manera important en una major o menor cohesió social ens remet a consideracions sobre quins són els aspectes que els agents suposadament valoren com a rellevants per al desenvolupament de la seva pròpia activitat vital. La resposta a aquesta qüestió pot ser massa extensa, ja que pot involucrar molts aspectes de tipus social, econòmic, polític, cultural, religiós, etc., i la seva formulació en abstracte és poc rellevant per als nostres propòsits.

Per la nostra banda, intentarem donar respostes a aquesta pregunta fonamentalment pel que fa als aspectes socioeconòmics. En aquest sentit, la nostra hipòtesi de treball serà que els agents d'una societat accepten o no les regles econòmiques i socials, i particularment les econòmiques, en la mesura que aquests experimenten i avaluen les conseqüències que tenen aquestes regles sobre la seva posició social i desenvolupament econòmic. És a dir, les conseqüències que es deriven d'unes regles socioeconòmiques determinades sobre la posició, absoluta o relativa, d'un individu en la societat tenen implicacions importants sobre la valoració (positiva o negativa) que aquest individu fa de les normes socials i econòmiques que determinen en certa manera el seu estatus econòmic i, també en certa manera, el seu nivell social.

La valoració subjectiva que un obrer del segle XVIII podia fer de les normes econòmiques que imposa el mercat, comparades amb la valoració que en pot fer un obrer del segle XXI, és molt diferent, simplement perquè les conseqüències econòmiques que aquestes regles van tenir sobre el treballador d'aquell segle en

comparació amb les conseqüències actuals són molt diferents, i així ho percep aquest agent econòmic. La posició relativa del treballador actual en el sistema de mercat és percebuda per aquest com una posició molt millor que la del seu avantpassat. En alguns països (per exemple, als Estats Units), això és perquè s'ha produït un avanç en el seu nivell material i les condicions de treball. En altres països (de la UE), a més dels avanços materials aconseguits pels treballadors, hi ha tota una sèrie d'institucions públiques i privades que permeten al treballador actual aïllar-se (o assegurar-se) de les conseqüències negatives que el mateix mercat imposa en les relacions econòmiques en què participa.

Per exemple, a Europa, el paper fonamental que tenen moltes institucions, algunes de les quals estan relacionades amb el que normalment s'anomena *estat del benestar*, fa que els ciutadans hagin donat suport per una àmplia majoria als governs que en major o menor grau sostenen aquestes institucions. D'una banda, aquestes institucions permeten que els agents econòmics, que actuen en un sistema de mercat, disminueixin els riscos associats a l'obtenció dels seus ingressos, davant de les incerteses que generen els mercats. I de l'altra, algunes d'aquestes institucions permeten que els individus puguin exercir la seva activitat econòmica amb una percepció, possiblement real, de major igualtat d'oportunitats en l'obtenció dels ingressos esmentats. A Manresa (2002) argumenten sobre la importància de l'estat del benestar europeu com a assegurança col·lectiva. La disminució de riscos econòmics (pensions públiques, assegurança de malaltia, protecció social i assegurança d'atur) i la igualtat d'oportunitats en la capacitat de generar ingressos (sistema públic educatiu) són els dos objectius més importants que aconsegueixen algunes institucions públiques relacionades amb l'estat del benestar europeu. Durant els últims anys, el procés econòmic i social a la UE ha donat lloc a xifres inacceptables de persones i ciutadans en situació de risc de pobresa i/o d'exclusió social que posen en qüestió la cohesió social en aquest territori. En la mesura que aquesta situació és valorada molt negativament pels governs de la UE, es va procedir a establir un pla d'actuació que té com a objectiu erradicar aquest fenomen que perjudica greument la vida de les persones. Veurem després quina és la magnitud d'aquestes xifres, quin tipus de persones pateixen aquesta situació i què polítiques es poden posar, i es posen, en pràctica per complir aquests objectius.

Indicadors de cohesió social

Les diferents nocions de la cohesió social existents a la literatura han donat lloc a la utilització de diverses variables socioeconòmiques que serveixin com a termòmetre i mesura relativa de la cohesió social d'una determinada societat. Les dimensions fonamentals que la literatura ha utilitzat per mesurar la cohesió social (Jenson, 2010) inclouen algunes de les que considerem aquí, i que són les següents: mesures d'exclusió/inclusió social, el capital social, la mobilitat social i la satisfacció general amb el desenvolupament vital dels individus. A continuació, veiem els diferents aspectes del desenvolupament vital d'una persona que poden estar darrere de les variables que identifiquen la cohesió social d'un col·lectiu de persones.

a. Exclusió/inclusió social: condicions materials

Fenòmens lligats a la desigualtat econòmica:

- Variables objectives: renda, pobresa, privació material, atur i/o baixa participació en la força laboral.
- Polítiques socioeconòmiques actives en favor de la inclusió social (estat del benestar): sanitat, educació, pensions, assegurança d'atur, desocupació, habitatge, protecció social, etc.
- Variables subjectives: satisfacció amb l'estàndard de vida material.

b. Capital social

- Participació en associacions civils i participació en eleccions governamentals.
- Grau de confiança interpersonal.

c. Mobilitat social

- Igualtat d'oportunitats.
- Diferències: (educatives-econòmiques-socials) entre pares i fills.

d. Satisfacció general amb el desenvolupament vital

El primer epígraf fa referència a les condicions materials que permeten el desenvolupament personal de l'individu dins d'una societat.

El grau d'exclusió social material d'una persona es pot determinar objectivament establint quina és la posició relativa de la seva renda, i condicions materials, respecte a la resta de la societat i la seva capacitat per generar autosuficiència econòmica. Aquesta variable ens indica de forma objectiva la situació dels col·lectius que pateixen aquesta situació. Sens dubte, una societat en la qual col·lectius de persones pateixen necessitats materials bàsiques per al seu desenvolupament vital no pot estar cohesionada. No sembla probable que aquests col·lectius estiguin molt satisfets amb les normes socioeconòmiques que l'han portat a aquesta situació. Aquesta és l'argumentació i motivació bàsica de la UE per analitzar el grau de cohesió social als seus països i establir les polítiques que permetin la integració i una major cohesió social de tots els seus ciutadans. Afortunadament, els governs sensibles dels països que integren la UE, i organitzacions socials no governamentals, hi ajuden en diversos graus i posen mitjans materials, a través de programes específics, que permeten pal·liar les necessitats bàsiques de la població més necessitada. Els serveis que proporciona l'estat del benestar a la UE ens indica l'esforç relatiu que la societat dedica a aquests col·lectius. Entre aquests serveis, podem distingir entre aquells que posen remei a una situació de precarietat econòmica (per exemple, l'assegurança d'atur, o assistència social de tot tipus) o de salut (sanitat), i aquells que potencialment representen una inversió de la societat que previngui les situacions de marginalitat futures.

Ens referim fonamentalment a l'educació com un servei públic que permet als ciutadans construir, com a mínim, el seu propi capital humà bàsic. Ja són moltes les estadístiques que relacionen els col·lectius socialment exclosos amb un nivell educatiu baix. Nivells educatius més alts poden servir i han de servir per prevenir l'exclusió social i, per tant, per millorar la cohesió de la societat. Però no només pot prevenir, sinó que pot ser —i de fet ho és— un ascensor social per a l'individu, que li permet progressar econòmicament i socialment. La igualtat d'oportunitats en l'accés a l'educació ha de ser, per tant, una de les polítiques centrals dels governs per prevenir l'exclusió social i proporcionar igualtat d'oportunitats als seus ciutadans. La mobilitat social hauria de ser el reflex d'una societat meritocràtica i oberta que permeti als seus ciutadans desenvolupar les seves potencialitats personals i capital humà al màxim nivell.

El major o menor capital social que posseeix un col·lectiu reflecteix, o hauria de reflectir-ho (vegeu Putnam, 2000; Lin, Cook i Burt, 2001, i Durlauf,

2002), fonamentalment el seu grau de confiança i afinitat personal de manera espontània. També s'ha utilitzat en aquesta literatura la participació electoral dels ciutadans per reflectir el seu grau d'identificació amb el sistema polític que impera en aquesta societat. Aquesta literatura, que comentem a Manresa (2002), no està exempta d'interrogants sobre el significat i variables utilitzades per mesurar aquest concepte.

L'últim epígraf que hem inclòs pretén reflectir en aquesta variable el nostre concepte de *cohesió social* de forma elemental. Es tractaria d'obtenir informació subjectiva del ciutadà sobre la valoració que fa del seu desenvolupament vital en general. És una variable que pretén sintetitzar, de manera simple, la valoració que l'individu fa de les conseqüències que té sobre la seva persona la vida en societat sota tot un seguit de normes i processos econòmics que són els que regeixen i en part determinen la posició relativa dels individus en una societat o col·lectiu humà.

Exclusió/inclusió social a la UE

En la literatura, els conceptes d'*exclusió/inclusió social* (absoluta i relativa), o el de pobresa (absoluta o relativa), i els seus indicadors, no estan exempts d'una falta de consens quant al seu significat i adequació del seu ús (vegeu A. B. Atkinson i E. Marlier, 2010). Per exemple, utilitzar el concepte de *pobresa absoluta*, mesurada per un dòlar al dia, té sentit en un país subdesenvolupat, però no en un de desenvolupat. D'altra banda, utilitzar el 60% de la mitjana de renda d'una població com a mesura de pobresa relativa no deixa de ser qüestionable si tenim en compte que, als països desenvolupats, aquesta mesura pot ser molt elevada per dir pobra a aquesta població. Aquí no farem una discussió sobre això, i simplement ens limitarem a utilitzar aquests conceptes tal com s'utilitzen habitualment en els organismes públics internacionals.

El juny de 2010, els estats membres de la UE es van comprometre a treure almenys vint milions de persones del risc de pobresa i l'exclusió social per a l'any 2020. L'objectiu acordat es defineix sobre la base de tres indicadors combinats que reflecteixen les múltiples facetes de la pobresa i l'exclusió a tot Europa. La definició de la meta es basa en el concepte de *pobresa relativa* i hi suma les dimensions de la privació material i l'exclusió del mercat laboral. Junts, els tres indicadors reflecteixen l'objectiu de l'estratègia Europa 2020 per assegurar-se

que els «beneficis del creixement siguin àmpliament compartits i que els pobres [...] estiguin habilitats per prendre part activa en la societat» (vegeu *The social dimension of the Europe 2020 strategy*).

Segons el que va acordar el Consell de la UE en la definició de l'indicador es basa l'objectiu d'Europa 2020, les persones en situació de risc o exclusió social es defineix com aquelles persones que estan en risc de pobresa i/o que pateixen de la privació material greu i/o que viuen en llars amb intensitat en el treball de zero o molt baix.

La *taxa de risc de pobresa* es defineix com el percentatge de persones amb una renda equivalent disponible per sota del 60% de la renda equivalent mitjana nacional. *Renda equivalent* es defineix com l'ingrés total de la llar (incloent-hi totes les fonts d'ingressos actuals disponibles a la llar després de les transferències socials i els impostos directes) dividit per la seva «grandària equivalent» per tenir en compte la mida i la composició de la llar. Les persones es consideren *greument materialment privades* si experimenten almenys quatre de les nou privacions: la gent no es pot permetre el luxe de i) pagar el seu lloguer o factures de serveis públics, ii) mantenir la seva llar adequadament calenta, iii) fer front a despeses inesperades, iv) menjar carn, peix, o un equivalent de proteïna cada dos dies, v) gaudir d'una setmana de vacances fora de casa un cop l'any, vi) tenir un cotxe, vii) tenir una rentadora, viii) tenir una televisió en color, o ix) tenir un telèfon. Les persones que viuen en llars amb *molt baixa intensitat a la feina* són persones d'entre 0-59 anys que viuen en llars en què els adults han treballat menys del 20% del total del seu temps de treball potencial durant els últims dotze mesos.

Tradicionalment, la literatura considera les dues primeres variables (risc de pobresa i privació) com a factors que determinen l'exclusió social. A aquestes variables s'afegeix, a més, la variable desocupació de la llar. La definició considera la situació del col·lectiu dels individus que formen part d'una llar que té unes determinades característiques. Per exemple, la taxa de desocupació ens indica el percentatge d'individus desocupats respecte a la població activa. Aquí, es mesura la intensitat de treball d'una llar.

TAULA I

	Taxa de risc de pobresa (A)	Privació material greu (B)	Zero o molt baixa intensitat treball (C)	Taxa d'exclusió (D)	Índex de Gini (a)	PIB per capita en PPC (b)	Taxa d'atur de llarga durada (c)
EU27	100 /16,3	100/8,1	100/9,0	100/23,1	100/30,6	100	100/3,45
Bèlgica	-10	-36	+36	-13	-10	+17	+10
Bulgària	+34	+417	-23	+100	+17	-56	+13
Txèquia	-47	-25	-33	-39	-19	-16	-28
Dinamarca	-20	-72	-6	-25	-18	+21	-72
Alemanya	-5	-33	+20	-13	0	+15	+0
Estonia	+21	-23	-38	+1	0	-36	+67
Irlanda	-8	-25	+120	+11	0	+28	+46
Grècia	+21	+36	-28	+19	+9	-6	+39
Espanya	+20/19,5	-57/3,5	+11/10	+1/23,4	+2	+3	+62
Catalunya	+12/18,4	-61/3,0	-1/8,9	-14/19,8	-4	+20	+23
França	-21	-31	-8	-20	-8	+7	+6
Itàlia	+13	-14	-2	+7	+1	+4	+10
Xipre	0	-2	-55	-4	-9	-2	-72
Letònia	+58	+170	-25	+62	+23	-48	+88
Lituània	+26	+86	-23	+28	+11	-45	+54
Luxemburg	-8	-86	-30	-23	-10	+167	-64
Hongria	-24	+156	+26	+29	-18	-36	+41
Malta	-7	-42	-7	-12	-15	-19	+10
Països Baixos	-32	-81	-8	-35	-10	+31	-70
Àustria	-26	-40	-20	-26	-10	+25	-70
Polònia	+5	+85	+23	+20	+5	-39	-20
Portugal	+10	+12	+23	+8	+17	-20	+59
Romania	+37	+297	-14	+86	+18	-54	-32
Eslovènia	-31	-25	-38	-26	-24	-12	-28
Eslovàquia	-33	+37	-38	-15	-20	-27	+127
Finlàndia	-15	-65	-9	-27	-14	+14	-51
Suècia	-18	-80	-31	-31	-21	+19	-62
Regne Unit	+6	-44	+40	-5	+11	+13	-36

(A) Taxa de risc de pobresa. (B) Privació material greu (privació de quatre o més articles de la privació de nou). (C) Zero o molt baixa intensitat de treball (població en edat laboral, no estudiants). (D) Taxa d'exclusió. (a) Índex de Gini. (b) PIB *per capita* en poder adquisitiu de compra (PPC). (c) Taxa d'atur de llarga durada. Països: índex variació respecte de la UE-27 (100). EU-27: proporció de les persones el 2009.

FONT: Elaboració pròpia a partir de diverses fonts de dades d'Eurostat.

A la taula 1 mostrem per a cada país de la UE-27 (més Catalunya) els valors que, el 2009, prenen les tres variables que defineixen el risc d'exclusió (D): taxa de risc de pobresa (A), privació material greu (B) i nul·la o baixa activitat laboral de la llar (C). A més, hi incloem tres variables addicionals que complementen les anteriors i que ens permeten aproximar-nos millor a la realitat de l'exclusió/inclusió social de cada país de la UE-27: (a) índex de Gini, (b) PIB *per capita* harmonitzat en PPC i (c) taxa d'atur de llarga durada. Per aquesta última hem pres la mitjana de 2009 i 2010.

Per a cada país, els valors de cada variable s'expressen mitjançant la variació percentual respecte al valor de la UE-27, que normalitzem igual a 100. Per exemple, veiem que la taxa de risc de pobresa (A) per a Espanya és de +20, cosa que significa que el valor d'aquesta variable (19,5), per a aquest país, és un 20 % superior al seu valor en la UE-27 (16,3). Tanmateix, pel que fa a privació material greu (B) i baixa activitat laboral (C), veiem que els valors per a Espanya són un -57 % (3,5) i -22 % (7,0) inferiors als valors corresponents de la UE-27. També podem veure, per a cada país, la seva posició relativa respecte dels altres països. Així, prenguem el cas de la variable risc de pobresa per als països d'Espanya i França. L'índex per a Espanya seria de $(100 + 20) = 120$, mentre que per a França seria de $(100 - 21) = 79$. Aquests valors ens indiquen que Espanya té una taxa de risc de pobresa superior en un $((120/79) - 1) \times 100 = 51,8\%$ a la de França.

L'índex d'exclusió de la UE-27 (D) és de 23,1 %, i correspon al percentatge de població en aquest territori que forma part del col·lectiu definit per almenys una de les variables A, B o C. Mentre que Espanya està lleugerament per sobre d'aquell valor (+1), Catalunya mostra un 14 % per sota d'aquest, i es troba a la franja de països com Bèlgica, Alemanya i el Regne Unit, amb qui també comparteix nivells de PIB *per capita* comparables. De fet, Catalunya presenta millors valors (des del punt de vista de la inclusió social i nivell mitjà de riquesa) que Espanya en totes les variables considerades. No podem dir que això últim sigui cert respecte als valors de la UE-27: la taxa de risc de pobresa a Catalunya és un 12 % major que la de la UE-27, i la taxa d'atur de llarga durada és un 23 % més alta. Espanya i Itàlia tenen un índex de cohesió social i renda *per capita* semblant.

Lògicament, els països de la UE-27 que presenten majors índexs d'inclusió social (D) són els que tenen índexs negatius en cadascuna de les tres variables A,

B i C: Dinamarca, França, Luxemburg, Holanda, Finlàndia, Suècia, Àustria (tots ells amb un nivell alt de PIB *per capita*), a més de la República Txeca, Malta, Eslovènia i Eslovàquia (aquests últims amb un nivell baix de PIB *per capita*). D'altra banda, tots els països amb menor cohesió social (majors índexs en D) comparteixen nivells de PIB *per capita* molt baixos en relació amb el conjunt de la UE-27: Bulgària, Letònia, Lituània, Polònia, Romania, Hongria. Països com Grècia, Portugal i Irlanda, en què els nivells d'exclusió social no són tan alts com els dels països anteriors, encara que significatius, han vist agreujada la seva cohesió social per la crisi econòmica actual.

Podem dir que, en general, amb l'excepció d'Irlanda, la situació es pot explicar per un atur alarmant a causa de la crisi actual. Els països amb nivells de riquesa *per capita* més alts de la UE-27 (incloent-hi Catalunya) —color groc a la taula 1— presenten nivells de cohesió social que, majoritàriament, estan molt per sobre de la mitjana de la Unió Europea, o, en menors casos, al voltant de la mitjana.

Això no significa que només siguin aquests països els que aconseguixen les quotes més grans de cohesió social. Tenim uns pocs països amb nivells de renda *per capita* relativament baixos (color blau) que també presenten nivells de cohesió social significativament per sobre del conjunt de la Unió Europea. Resulta significatiu que tots aquests països tenen índexs de Gini de desigualtat de la renda, amb l'excepció d'Estònia (0), molt per sota de la mitjana de la Unió Europea. Això pot explicar la seva cohesió social més gran respecte a altres països —els vermells, amb l'excepció d'Hongria—, índex de Gini és alt, el seu nivell de vida és baix, així com la seva cohesió social.

D'altra banda, també podem concloure que els nivells més baixos de cohesió social pertanyen a països la renda *per capita* dels quals està molt significativament per sota de la mitjana de la Unió Europea.

Exclusió/inclusió social a Espanya i comunitats autònomes

TAULA 2

Risc d'exclusió, pobresa, privació material i atur a Espanya i comunitats autònomes (CCAA)

Espanya i CCAA 2010/13	Taxa risc exclusió (% pobl.) (D)	Risc pobresa (% població) (+) (A)	Privació (% llars) (B) 4 + priv. ----- 2 + priv.	Taxa atur 2005/2009/2013 (c)	Renda mitjana per unitat consum (per llars) 2009 (b)	Dif./Fàcil arribar a fi de mes (% llars) (* (E)	Taxa atur llarga durada (1) 2005/2009 Total ----- Joves (2) (c')
	Espanya	25,5/28 (100)	20,7 (17,1) (100)	5,3 33,1	9,2/18,01/26,7	14.747 (26.033) (100)	30,6/15,9 1,92 = 100
Andalusia	35,9 (+41)	30,1 (24,7) (+44)	7,4 48,8	13,84/25,3/36,3	12.418 (-13)	42,5/7,9 (+179)	4,41/7,97 ----- 5,08/9,82
Aragó	15,9 (-38)	13,6 (12,4) (-27)	2,3 16,4	5,83/12,82/20,6	15.599 (+3)	14,5/22,5 (-36)	1,21/2,81 ----- 1,45/4,73
Astúries	16,8 (-34)	12,3 (10,7) (-37)	2,2 20,5	10,24/13,4/22,3	15.415 (+1)	17,1/18,0 (-5)	4,36/4,67 ----- 5,76/6,69
Balears	25,8 (+1)	20,6 (18,2) (+6)	6,7 34,8	7,22/18,02/22,9	15.133 (-1)	32,4/9,8 (+775)	1,13/3,62 ----- 1,23/4,13
Canàries	35,3 (+38)	31,1 (23,8) (+39)	3,8 44,6	11,72/26,2/33,2	12.354 (-14)	39,5/7,5 (+173)	3,55/8,61 ----- 3,89/10,09
Cantàbria	19,6 (-23)	17,2 (12,4) (-27)	2,8 33,7	8,50/11,98/20,1	15.094 (+2)	30,6/16,6 (-4)	2,68/2,76 ----- 3,45/3,55
Castella i Lleó	24,7 (-3)	21,0 (16,5) (-4)	2,8 24,7	8,72/13,77/22,0	14.680 (-4)	23,3/23,6 (-49)	2,65/4,14 ----- 3,70/4,86

TAULA 2 (continuació)

Risc d'exclusió, pobresa, privació material i atur a Espanya i comunitats autònomes (CCAA)

Espanya i CCAA 2010/13	Taxa risc exclusió (% pobl.) (D)	Risc pobresa (% població) (+) (A)	Privació (% llars) (B) 4 + priv. ----- 2 + priv.	Taxa atur 2005/2009/2013 (c)	Renda mitjana per unitat consum (per llars) 2009 (b)	Dif./Fàcil arribar a fi de mes (% llars) (* (E)	Taxa atur llarga durada (1) 2005/2009 Total ----- Joves (2) (c')
Castella-la Manxa	30,9 (+21)	27,8 (21,8) (+27)	4,0 36,0	9,16/18,81/29,2	13.101 (-10)	31,4/19,9 (-18)	2,66/5,04 ----- 2,73/7,03
Catalunya	19,8 (-22)	15,3 (13,7) (-20)	4,6 26,2	6,95/16,25/22,3	16.001 (+ 7)	27,7/14,3 (0)	1,68/4,26 ----- 1,76/6,24
C. Valenciana	26,3 (+3)	20,1 (15,6) (-9)	3,7 34,2	8,81/21,23/27,9	14.558 (-4)	29,7/19,1 (-19)	2,31/5,78 ----- 2,25/7,89
Extremadura	41,5 (+63)	38,2 (32,9) (+92)	8,2 40,1	15,77/20,6/32,3	11.171 (-24)	33,2/12,8 (+35)	5,17/6,59 ----- 5,34/9,27
Galícia	22,0 (-14)	16,8 (13,7) (-20)	6,6 36,1	9,95/12,59/22,0	14.607 (+1)	29,0/14,0 (+8)	3,61/3,72 ----- 3,97/4,34
C. Madrid	18,1 (-29)	13,6 (11,5) (-33)	5,2 27,8	6,80/14,03/21,0	17.200 (+17)	28,9/19,4 (-22)	1,65/3,78 ----- 1,63/4,47
C. Múrcia	36,1 (+41)	29,2 (27,2) (+59)	15,0 49,5	8,01/20,73/29,0	11.811 (-15)	49,4/7,4 (+247)	1,81/5,01 ----- 2,13/6,57
C. Navarra	9,7 (-62)	7,3 (5,7) (-66)	3,7 14,5	5,65/10,89/16,8	19.940 (+32)	13,4/33,8 (-79)	1,31/2,14 ----- 1,72/2,64
País Basc	15,5 (-39)	11,6 (8,4) (-51)	2,6 15,4	7,33/11,44/15,8	18.095 (+17)	15,2/28,1 (-72)	2,26/3,22 ----- 2,89/5,15

TAULA 2 (continuació)

Risc d'exclusió, pobresa, privació material i atur a Espanya i comunitats autònomes (CCAA)

Espanya i CCAA 2010/13	Taxa risc exclusió (% pobl.) (D)	Risc pobresa (% població) (+) (A)	Privació (% llars) (B) 4 + priv. ----- 2 + priv.	Taxa atur 2005/2009/2013 (c)	Renda mitjana per unitat consum (per llars) 2009 (b)	Dif./Fàcil arribar a fi de mes (% llars) (*) (E)	Taxa atur llarga durada (1) 2005/2009 Total ----- Joves (2) (c')
La Rioja	24,8 (-3)	20,5 (16,7) (-2,3)	5,2 19,3	6,18/12,75/20,1	14.575 (-2)	17,2/24,0 (-63)	1,47/3,47 ----- 2,41/4,66
Ceuta	42,1 -----	34,3 (29,5) (+73)	7,3 62,4	19,65/18,87	-----	-----	11,42/9,24 -----
Melilla	34,3 -----	27,1 (22,2) (+30)	4,7 41,1	13,96/24,2	-----	-----	5,86/12,87 -----

(+) A la xifra entre parèntesis s'inclouen els lloguers imputats. INE (2010), *Encuesta de condiciones de vida*.

Llindar de pobresa:

Llars amb 1 persona: 7.812,2 (9.214,6).

Llars amb 2 adults i 2 nens: 16.418,2 (19.350,7).

(*) Díficil/Fàcil inclou també les llars que consideren molt difícil (fàcil) arribar a final de mes.

(1) Més d'un any sense trobar feina. (2) Entre 16 i 29 anys.

FONT: Elaboració pròpia.

En aquest apartat seguim la metodologia i els conceptes utilitzats en l'apartat anterior per a la UE-27 per analitzar el grau d'exclusió/inclusió social a Espanya i les seves comunitats autònomes. Això ens permetrà posar en perspectiva la diversitat de valors de les variables que podem identificar per a cadascuna de les comunitats autònomes d'Espanya.

A la taula 2 es mostra la taxa de risc d'exclusió, el 2010, per a Espanya i per a cadascuna de les seves comunitats autònomes (en percentatge de població del territori corresponent) (D), en què normalitzem igual a 100 l'índex per a Espanya. També s'inclou en aquesta taula la taxa de risc de pobresa (A) en dues versions: prenent com a referència la renda mitjana personal en cada comunitat, i afegint a aquesta una imputació del valor del lloguer de l'habitatge on habita la població corresponent (xifra entre parèntesi). A la columna B tenim el percentatge de llars que pateixen privació material sota el supòsit que aquesta sigui de més de quatre,

o més de dos, el nombre de privacions. La columna b mostra la renda mitjana per llar (entre parèntesis), que normalitzem a 100 en el cas d'Espanya, i la renda mitjana en unitats de consum. Podem veure una estreta correlació entre ambdues variables.

Les columnes c i c' ens indiquen les taxes de desocupació, llarga durada, en els corresponents territoris per als anys 2005 i 2010, respectivament. A la c' tenim, a més, la taxa d'atur de llarga durada per als joves entre setze i vint-i-nou anys. Aquestes xifres ens permeten veure com el fenomen de la crisi està afectant aquesta variable en comparar els anys 2005 i 2010. També s'observa que la taxa que afecta els joves sempre és superior a la del conjunt de la població, i això és així en cada comunitat i per als dos anys de referència. Finalment, a la columna E veiem la relació entre el percentatge de les llars que manifesten la seva dificultat/facilitat per arribar a final de mes amb els seus ingressos. No incloem aquí les llars que manifesten una situació de «certa» dificultat/facilitat per arribar a final de mes. Normalitzem a 100 el valor per a Espanya.

Aquí, tal com analitzem anteriorment en relació amb els països de la UE-27, podem veure també una relació entre el nivell de vida de cada comunitat en relació a la d'Espanya, que apareix a la columna b, i el grau de cohesió social, que apareix a la columna D.

Totes les comunitats marcades en vermell presenten un nivell de renda de la llar mitjana per sota del nivell d'Espanya. Totes aquestes comunitats tenen un nivell de cohesió social menor que el d'Espanya. Per contra, totes les comunitats marcades en groc presenten un nivell de vida de la seva llar mitjana per sobre de la mitjana espanyola. En totes s'observa un nivell de cohesió social superior al nivell d'Espanya. Només dues comunitats, marcades en blau, tenen un nivell de vida de la seva llar mitjana per sota de la mitjana i un nivell de cohesió per sobre de la mitjana. La comunitat amb més cohesió, Navarra (-62), és la que també presenta major nivell de vida (+32). La segueixen el País Basc (-39), Aragó (-38), Astúries (-34), Madrid (-29), Cantàbria (-23) i Catalunya (-22), en aquest ordre. No obstant això, aquest ordre en l'índex de cohesió no es correlaciona amb l'ordre del nivell de vida, com es pot observar en el quadre que comentem.

En un altre ordre, podem observar com la taxa d'atur a Espanya s'ha doblat, del 9,2 (2005) al 18,0 (2010), com a conseqüència de l'impacte de la crisi econòmica.

Però no totes les comunitats han resultat igualment afectades. Per exemple, a Catalunya, veiem que l'impacte ha estat més gran (del 6,9 % al 16,25 %), mentre que en altres comunitats, com Astúries o Cantàbria, ha augmentat en un 30 % aproximadament. Això ens pot donar, en part, certa explicació de per què aquestes comunitats presenten un nivell de cohesió social més alt que Catalunya, encara que tinguin un nivell de vida més baix que aquesta. De fet, no només no han estat afectades en menor proporció, sinó que els seus nivells absoluts de desocupació són menors, i també és el cas de la comunitat d'Aragó.

També veiem com comunitats com la Valenciana (del 8,8 % al 21,3 %) i Múrcia (del 8,0 % al 20,7 %) pateixen particularment l'impacte negatiu de la caiguda del sector de la construcció (molt important per a les seves economies el 2005), mentre que comunitats com Andalusia (del 13,8 % al 25,3 %) i Extremadura (del 15,7 % al 20,0 %) empitjoren encara més la seva precària situació de partida. També Castella-la Manxa (del 9,6 % al 18,8 %) pateix l'impacte de la crisi en forma d'un nivell d'atur important. Podem, per tant, establir una correlació entre l'impacte de la crisi sobre la desocupació de les comunitats i el seu grau relatiu de cohesió social.

També es pot realitzar una anàlisi similar en observar la columna c' en què tenim les taxes d'atur de llarga durada. No obstant això, no insistirem més en això per no caure en la redundància.

Exclusió/inclusió social a Catalunya

Un cop hem analitzat els valors de les variables que defineixen el grau relatiu d'inclusió/exclusió social de Catalunya, amb relació amb els països de la UE-27 i la resta de les comunitats autònomes d'Espanya, passem a identificar quines són les característiques bàsiques dels col·lectius de Catalunya que poden estar sota el risc d'exclusió social.

A la taula 3 centrem la nostra anàlisi en Catalunya. Aquí, comparem els valors que prenen, el 2005 i 2010, les variables risc de pobresa, privació material i taxa d'atur. No obstant això, el més important de la nostra anàlisi consisteix a descriure el tipus de població i col·lectius que formen part d'aquestes estadístiques. Classifiquem la població segons l'edat, el seu nivell educatiu, el seu grau d'activitat laboral i la seva nacionalitat.

Si observem la taxa de risc de pobresa, veiem que passa del 17,2% (1,2 milions de persones) de la població a Catalunya, el 2005, al 19,9% (1,5 milions de persones) d'aquesta població el 2010. Això significa que durant aquests dos anys, en què la magnitud de la crisi s'ha fet notar, ha pujat 2,7 punts aquesta variable, cosa que es tradueix en un col·lectiu de 297.000 persones més aproximadament. No obstant això, si mirem la xifra que correspon a aquesta taxa abans de transferències de rendes públiques, veiem que la població en risc de pobresa augmenta en 6,3 punts entre 2005 i 2010. Mentre que el 2005, les transferències de rendes disminueixen la taxa de pobresa en 3,4 punts, el 2010 la disminueixen en 7 punts. L'esforç per part de l'Administració pública per disminuir la pobresa, per tant, és considerablement major el 2010 que el 2005.

TAULA 3

Risc de pobresa, privació material i atur a Catalunya

Catalunya 2005/2010	Risc de pobresa (2005/2010) (Pobl. amb risc de pobresa) 1.203,14/1.500,26 (d) milers	Privació (2005/2010) (#Llars 2 + priv.) 612,9/606,9 milers	Atur (2005/2011) (Població a l'atur) 245,9/734,0 milers
Població CAT 6.995/7.539 milers	Taxa (risc de pobresa) 20,6/26,9 (abans transf.) 17,2/19,9 (després transf.)	Taxa (llars amb 2 + privacions) 24,7%/22,0%	Taxa d'atur (sobre població activa) 7,0 % / 19,2 % (registrat)
Edat	% (sobre població total en risc de pobresa)	% (sobre llars amb 2 + privacions)	% (sobre la població en atur)
- 16 anys	20,9/22,7		-----
16 a 64 anys			18,28/24,25
18 a 28 anys	51,0/59,5	22,66/28,8	53,25/45,04
30 a 50 anys		47,87/42,2	28,41/30,56
50 a 64 anys			
+ 65	27,6/17,7	29,46/28,95	-----
Nivell educatiu (Adults: + 16 anys)	% (sobre població adulta en risc de pobresa) 951,7/1.159,5 (milers)	% (sobre llars amb 2 + privacions)	
Primària o inferior	59,8/38,2	64,69/45,1	14,1/16,59
Secundària Primer cicle	13,8/23,1	13,67/23,4	74,23/70,26
Secundària Segon cicle	16,2/24,5	12,46/21,0	7,6/8,4
Superior	10,0/14,0	8,79/10,0	4,3/4,7

TAULA 3 (continuació)
Risc de pobresa, privació material i atur a Catalunya

Intensitat ocupació llar	% (sobre població total en risc de pobresa)	% (sobre llars amb 2 + privacions)
Baixa o sense		
– Amb fills	28,8/34,9	18,0/22,4
– Sense fills	25,4/27,2	28,09/32,3
Alta		
– Amb fills	17,7/17,7	12,86/12,5
– Sense fills	6,0/5,4	19,0/11,2
No consta	22,0/14,7	22,1/21,57
Nacionalitat (adults)	% (sobre població amb risc de pobresa)	% (llars amb 2 + privacions)
Espanyola	91,6/85,4	91,1/85,1
Resta del món	8,4/14,6	8,9/14,9

FONT: Elaboració pròpia.

En primer lloc, analitzarem com es distribueix, percentualment, tota la població que es troba en situació de risc de pobresa segons l'edat d'aquest col·lectiu. Podem veure que de la població que es troba en risc de pobresa, el 2005, els majors de seixanta-cinc anys representen el 27,6%. En comparar aquesta xifra amb la del 2010 (17,7%), veiem que els majors de seixanta-cinc anys disminueixen la seva presència entre la població que es troba en situació de risc de pobresa en 10 punts entre els anys considerats. Això s'explica per la política de millores de les pensions, especialment les mínimes, que els diferents governs han aplicat continuadament. D'altra banda, el col·lectiu de nens menors de setze anys augmenta en gairebé 2 punts la seva representació. Aquest col·lectiu és particularment vulnerable, donada la seva condició de dependència econòmica. La població restant (entre setze i seixanta-cinc anys) veu augmentar en 8,5 punts la seva condició d'estar en situació de risc de pobresa. Això és lògic si tenim en compte l'impacte de l'augment de la desocupació com a conseqüència de la crisi. En efecte, l'increment de la taxa d'atur entre el 2005 (7,0%) i el 2011 (19,2%) es tradueix en un augment de 488.000 persones més sense feina durant aquest període. Això significa que el 2011 l'economia catalana arriba a la xifra de 734.000 persones aturades, segons l'atur registrat. Vegem com es distribueix aquest col·lectiu segons l'edat. El 2011, podem observar que gairebé el 25% dels aturats són menors de trenta anys, i el 30% són majors de cinquanta anys. La resta, 45%, són persones entre trenta i cinquanta anys. Quan mirem aquests

percentatges respecte al 2005, veiem que la població més jove és la que pateix en major proporció l'augment de les taxes d'atur entre aquests dos anys: la seva representació en el col·lectiu d'aturats augmenta en 6 punts. També el col·lectiu de majors de cinquanta anys veu augmentar la seva presència entre els aturats, encara que només augmenta en 2 punts la seva participació. El col·lectiu de mitjana edat (entre trenta i cinquanta anys) són els que contribueixen en major proporció a les xifres d'atur, però l'impacte relatiu de la crisi ha fet disminuir, en 11 punts, la seva representació, en favor dels dos anteriors. En termes relatius, els joves són els grans perjudicats d'aquesta crisi, i en menor proporció els majors de cinquanta anys.

Una de les conclusions més preocupants de l'anàlisi anterior és el fet que, si considerem la població de Catalunya menor de trenta anys, veiem que el 2005 hi havia 296.000 persones que es trobaven o en situació de risc de pobresa (251.000 menors de setze anys) o sense treball (45.000 menors de trenta anys). Aquesta població arriba fins els 519.000 el 2011 (340.000 menors de setze anys en risc de pobresa i 180.000 menors de trenta anys sense feina). Això significa un increment del 75 % respecte al 2005. Cap col·lectiu dels que hem considerat ha patit tan fortament l'impacte de la crisi com els menors de trenta anys.

Són també les llars amb representants més joves les que veuen augmentar la seva representació entre aquells que pateixen privació material, ja que augmenta (entre 2005 i 2010) en gairebé 6 punts la seva presència en aquests col·lectius, mentre que la població entre trenta i seixanta-cinc anys veu disminuïda la seva presència en 5,6 punts. Els majors de seixanta-cinc anys veuen també disminuïda la seva presència en 0,5 punts en llars amb privació material.

Passem ara a analitzar el nivell educatiu de la població que es troba en risc de pobresa, sense feina i privades materialment. Hem realitzat una classificació del nivell d'estudis de la població en quatre apartats, que es mostren a la taula 3.

En aquesta taula, classifiquem la població adulta que es troba en risc de pobresa segons el seu nivell d'estudis. Per a l'any 2005, podem veure que la població adulta en risc de pobresa amb nivells d'estudis de primària o menys representava gairebé el 60 %, que sumat amb la població amb un nivell d'estudis de primera etapa de secundària ens portava a una xifra total del 73,6 %. En altres paraules, podem dir que, el 2005, unes 700.000 persones adultes en risc de pobresa tenien

un nivell educatiu de primària o primer cicle de secundària. Mentre que la resta, un 26,4 % (249.000 persones) de la població en risc de pobresa arribava al nivell d'estudis de segon cicle de secundària (16,2 %) o el superior (10,0 %). El 2010, la població en risc de pobresa amb estudis superiors només ha augmentat en 4 punts percentuals. Mentre que la que aconsegueix estudis de secundària de segon cicle augmenta la seva representació en 8,2 punts percentuals. Sumant aquests dos col·lectius, veiem que, el 2010, la població en risc de pobresa amb estudis de secundària de segon cicle augmenta fins a 446.000 persones. D'altra banda, en aquest mateix any, el col·lectiu amb estudis de primària o secundària de primer cicle disminueix la seva representació percentual al 61,3 %, encara que en termes absoluts arriba a la xifra de 710.000 persones, 10.000 més que el 2005. Veurem més endavant la gran influència que té el nivell educatiu dels pares en la transmissió de la pobresa de manera intergeneracional i, per tant, en la mobilitat social d'una societat. Quan contemplem els nivells educatius de la població sense feina, veiem que, el 2005, el 88,33 % de la població sense ocupació tenia un nivell educatiu de primària o secundària de primer cicle, mentre que els aturats amb nivells de secundària de segon cicle i superior només representaven l'11,9 %. El 2011, aquest mateix col·lectiu representava el 13,1 %, mentre que el primer arribava al nivell del 86 %. És a dir, les xifres, pràcticament no han variat substancialment.

Pel que fa a la classificació, segons el nivell d'estudis dels representants de llars que es troben privades materialment, veiem que segueix un patró molt semblant als percentatges de població en risc de pobresa. El percentatge de llars que pateixen privació en què el nivell educatiu és de primària o secundària de primer cicle és de 78,4 % el 2005 (68,5 % el 2010), mentre que la població privada materialment que posseeix estudis de segona etapa o superiors és el 21,3 % el 2005 (31,0 % el 2010).

Vegem ara la distribució de la població en situació de risc de pobresa classificada segons la intensitat (alta o baixa) d'ocupació dels membres de la llar a què pertanyen. Dins del nivell d'intensitat de treball distingim entre aquelles llars amb fills menors dependents i les que no. També es considera certa població en risc de pobresa que no encaixa en la classificació anterior (22 % el 2005 i 14,7 % el 2010). Segons ens mostra aquesta taula, veiem que la major part de la població en risc de pobresa es concentra a les llars amb nivells d'activitat baixos o sense

activitat (54,2% el 2005 i 62,1% el 2010), i d'aquestes últimes predominen les llars amb fills menors dependents. El percentatge de la població en risc de pobresa en llars amb alta activitat laboral és de 23,7% el 2005 (23,1% el 2010). Si agrupem la població per llars amb/sense fills dependents, veiem que els que tenen fills representen el 46,5%, el 2005 (52,6% el 2010), de la població en risc de pobresa. Els que no tenen fills representen el 31,4% el 2005 (32,6% el 2010). Per tant, veiem que la població en risc de pobresa es concentra a les llars sense activitat o amb molt baixa activitat laboral i amb fills menors dependents al seu càrrec.

També podem veure que les llars amb privació material es concentren en aquelles amb baixa intensitat laboral, 46% el 2005 (54% el 2010). Mentre que les llars privades materialment amb intensitat laboral només representen un 31% el 2005 (23,7% el 2010). Veiem així que la població en risc de pobresa i privada materialment es tendeix a concentrar en llars amb baixa activitat laboral entre els seus membres, amb l'agreujant que en molts casos aquestes llars acullen infants.

A continuació, podem veure la distribució de la població en risc de pobresa i privació material segons la seva nacionalitat.

El percentatge de població en risc de pobresa que és estrangera augmenta de 8,4%, el 2005, a 14,6%, el 2010, i similarmet per a la que està privada materialment. Conseqüentment, el percentatge de població en risc de pobresa que és nacional disminueix de 91,6% (2005) a 85,4% (2010). Com a conclusió, podem dir que l'anàlisi anterior ens permet afirmar que, a Catalunya, l'increment de població en risc de pobresa entre 2005 (17,2%) i 2010 (19,9%) ha estat de 300.000 persones aproximadament. Això significa un increment del 25% respecte a la població en risc de pobresa de l'any 2005. Sense les transferències del sector públic, l'increment hauria estat el 41% aproximadament, o bé 480.000 persones més que el 2005.

Només cal mirar el creixement de la població a Catalunya, 8%, durant aquests anys per adonar-nos que la població en risc de pobresa ha augmentat tres vegades més del que ha crescut la població. No hi ha dubte que la crisi econòmica ha intervingut decisivament sobre aquestes xifres.

El perfil del col·lectiu que es troba en risc de pobresa a Catalunya és polièdric, però ha de preocupar sens dubte la població menor de setze anys, que representa

el 22,7% (340.500 nens). Pel que fa a la població en risc de pobresa més gran de seixanta-cinc anys, el 2010, és de 265.500 persones, i ha disminuït substancialment respecte a la de l'any 2005. La població adulta en risc de pobresa que té un nivell educatiu baix és de 710.800 persones, mentre que la que té un nivell alt és de 446.400. D'altra banda, veiem que la població en risc de pobresa sol estar en llars amb baixa activitat laboral. Aquest és el cas de 931.500 persones, enfront de 346.500 que es troben en llars amb alta activitat laboral.

Per tant, el fenomen de la pobresa s'ha concentrat en la població menor de setze anys, en adults amb un nivell d'estudis baix i en llars amb un nivell baix d'activitat laboral i, dins d'aquestes, les que tenen nens dependents al seu càrrec.

Educació i risc de pobresa a Catalunya i a Espanya

En aquest apartat mostrem evidència empírica sobre la mobilitat i herència educativa de la població de Catalunya i Espanya, prenent com a referència l'any 2005. Per al cas de Catalunya utilitzem el treball de Martínez Celorrio i Marín Saldo, mentre que per al cas d'Espanya ens recolzem en el document de treball de l'INE (2008). També, per al cas d'Espanya, veiem la relació entre herència educativa, nivell d'ingressos de la població i risc de pobresa.

S'entén per *herència educativa* la relació que s'estableix del nivell educatiu entre pares i fills. Quan els fills arriben a un nivell educatiu superior als dels pares, llavors es diu que es produeix un ascens social educatiu. En cas contrari, parlariem de retrocés. Aquesta mesura s'ha utilitzat en la literatura com un indicador ampli de mobilitat social i, en certa forma, també, com a reflex i indicador d'igualtat d'oportunitats en una societat. Per tant, és molt important conèixer quina és la situació respecte a això a Catalunya i a Espanya.

A la taula 4 tenim una matriu de doble entrada, de 4 per 4, elaborada per Martínez Celorrio i Marín Saldo (2011), en què es mostra la mobilitat educativa intergeneracional a Catalunya, el 2005, per a cinc cohorts d'edat, des de la més jove (1971-1980) fins als nascuts abans de la Guerra Civil (<1940).

Els números que apareixen en cada casella d'aquesta matriu són percentatges. Els que es troben a la part superior dreta de cada cel·la corresponen a la lectura fila (outflow), mentre que els que estan a la part inferior esquerra s'han de llegir com

a columna (*inflow*). La suma de qualsevol fila, o columna, és cent. Per exemple, els percentatges que corresponen a la casella de la fila 3 (Estudis secundaris pares) i columna 4 (Estudis superiors fill/a) s'interpreten de la manera següent: per al 5,9% del total de pares que posseeix estudis secundaris, el seu fill arriba al nivell d'estudis superiors. En l'última casella de la fila 3, veiem que el total de pares amb estudis secundaris és de 436, un 14,9% de la població total de pares (2.924). D'altra banda, el 30,7% de la població «fills amb estudis superiors» té un pare amb un nivell educatiu d'estudis secundaris. En l'última casella de la columna 3, veiem que el total de població de fills adults amb estudis superiors és de 651, un 22,3% de la població total de fills (2.924).

Fent els càlculs pertinents, en termes generals podem afirmar que el 57% dels catalans majors de vint-i-cinc anys han experimentat mobilitat educativa ascendent respecte als seus pares, que, com veurem, és un percentatge similar al d'Espanya (INE, 2008). Si desagreguem tota la mobilitat ascendent, podem comprovar que un terç correspon a l'ascens des de pares analfabets a fills amb estudis bàsics, un 38% a fills amb estudis secundaris i un altre 30%, a fills universitaris.

També resulta fàcil comprovar que el 36% dels fills hereta el mateix nivell màxim d'estudis del seu pare, amb fort predomini dels nivells formatius més baixos, atès que l'herència d'estudis universitaris només arriba al 14% del total d'herència educativa. Si ens fixem en la columna dels fills universitaris (22,3%), quasi el 47% provenen de pares amb estudis baixos. Bona part dels diplomats (70%), dels llicenciats (51%) i un terç dels màsters i doctorats (31%) provenen de pares amb estudis bàsics o inferiors.

TAULA 4

Mobilitat i herència educativa entre pares i fills. Població major de vint-i-cinc anys, Catalunya, 2005

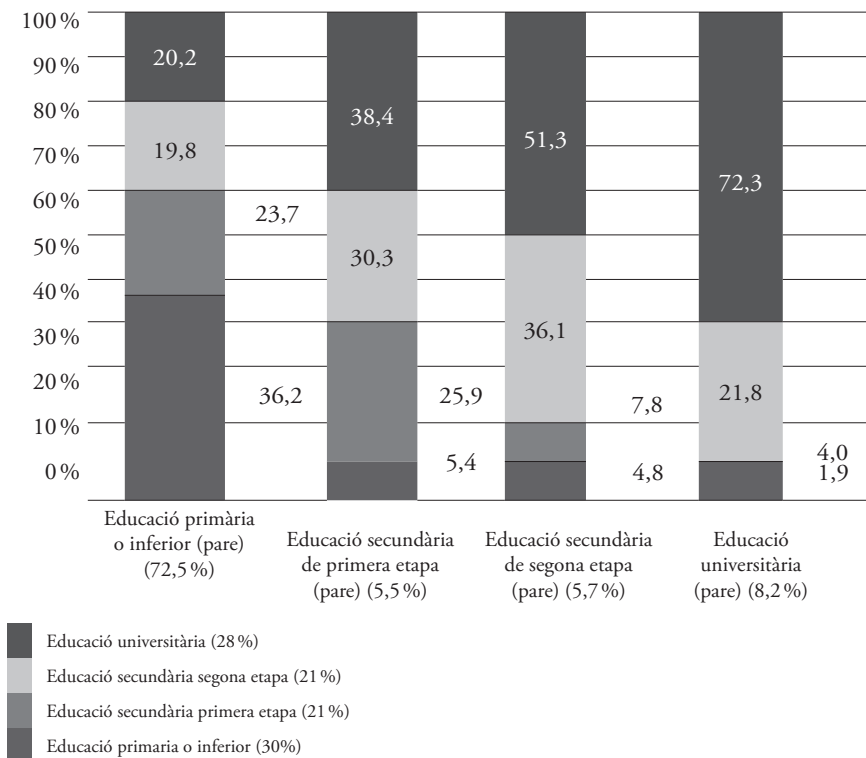
		Màxims estudis fill/a			Marginals d'origen		
		Estudis bàsics	Estudis secundaris	Estudis superiors	(N) % fila % columna		
Màxims estudis del pare	Sense estudis	33,1	38,8	22,3	5,7	(1.329) 100	
		80,3	60,3	34,2	11,7	45,5	
	Estudis bàsics	9,7	29,2	36,8	24,3	(944) 100	
		16,8	32,2	39,9	35,2	32,3	
	Estudis secundaris	2,8	11,2	40,1	45,9	(436) 100	
		2,2	5,7	20,1	30,7	14,9	
	Estudis superiors	1,9	7,0	23,3	67,9	(215) 100	
		0,7	1,8	5,8	22,4	7,4	
	Marginals de destí (N)		(548)	(856)	(869)	(651)	(2.924)
	% fila		18,7	29,3	29,7	22,3	100
	% columna		100	100	100	100	100

FONT: Martínez Celorrio i Marín Saldo (2011).

No obstant això, també podem veure que el 92,5% (resultat de la suma de 60,3% i 32,2%) de la població actual té el nivell educatiu d'estudis bàsics, tenen pares amb un nivell educatiu sense estudis o estudis bàsics. En resum, podem veure com la societat catalana actual, en conjunt, ha avançat considerablement en tots els aspectes pel que fa a l'ascens educatiu i la mobilitat social. Tot i que l'estudi de Martínez Celorrio i Marín Saldo (2011) aprofundeix en altres aspectes que tenen a veure amb la mobilitat de classe social a Catalunya, per als nostres propòsits és suficient l'anàlisi anterior, que comparem amb el realitzat per a Espanya per l'INE (2008), i que comentem a continuació.

GRÀFIC I

Herència educativa d'adults entre 25 i 65 anys pel seu nivell de formació, classificats pel nivell de formació dels pares. Espanya, 2005

FONT: INE, 2008.

En el gràfic 1 podem observar com es distribueix el nivell educatiu dels fills adults, classificats segons el nivell educatiu dels pares, per al cas de tot Espanya el 2005.

A la fila inferior del gràfic veiem els quatre nivells educatius dels pares i, entre parèntesis, el percentatge de pares amb aquest nivell educatiu. La suma d'aquests percentatges només és 90 (i no 100) per errors de mostreig. A la columna dreta del gràfic, veiem els nivells educatius, assenyalats amb els seus colors corresponents, dels fills i, entre parèntesis, la distribució percentual dels nivells educatius dels fills, la suma dels quals és 100. Veiem que la distribució dels nivells educatius de pares i fills és molt diferent, i, com en el cas de Catalunya, s'observa un ascens

important en l'educació dels fills respecte a la dels seus pares. Tanmateix, també s'observa que, en general, els fills amb nivells més baixos de formació provenen fonamentalment de pares amb nivells baixos de formació, i viceversa.

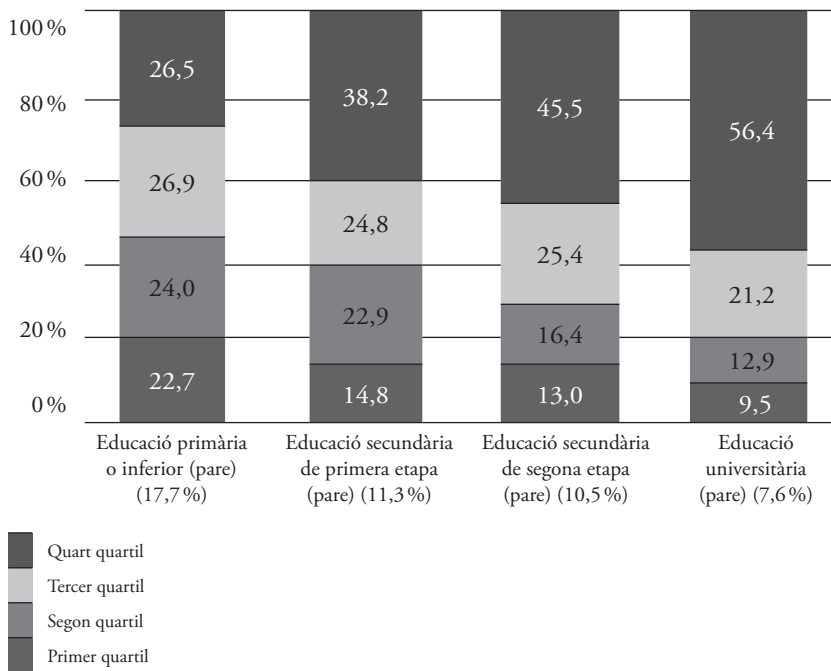
Per exemple, en la distribució educativa dels fills de pares universitaris veiem que, aquests, acaben per ser universitaris en el 73,2 % dels casos, mentre que, en el cas de pares amb educació primària, només el 20,2 % assoleix el nivell universitari i el 36,2 % arribarà als estudis primaris dels seus pares. Es pot interpretar aquest gràfic en termes de probabilitats, de la manera següent. La probabilitat que el nivell educatiu d'un adult els pares del qual tenen un nivell educatiu de primària és del 36,2 %; de secundària de primera (segona) etapa, del 23,7 % (19,8 %), i universitària, del 20,2 %.

En agregat podem dir que el 52,87 % dels fills superen la formació dels pares. Dels fills que superen la formació dels pares, el 87,3 % tenen pares amb estudis primaris; el 7,14 % amb estudis secundaris (primera etapa), i un 5,5 % provenen de pares el nivell d'estudis dels quals és de secundària de segona etapa. Com ja hem assenyalat, igual que a Catalunya, aquestes xifres ens mostren un ascens educatiu de la població espanyola molt important. La població que roman amb el mateix nivell educatiu dels seus pares és del 35,6 %. D'aquests últims, el 73,6 % aconseguen només l'educació primària; el 16,62 %, la universitària, i la resta, 9,76 %, la secundària. Finalment, volem assenyalar que només l'11,53 % de fills baixa en el seu nivell d'estudis respecte del dels seus pares.

En la literatura, s'ha estudiat àmpliament la relació entre ingressos i nivell educatiu dels individus. El resultat general que ofereix aquesta literatura és que els nivells educatius relatius d'una població es traslladen, normalment, a nivells relatius de renda d'aquesta població. El fet estilitzat que s'obté d'aquests estudis és que a més educació d'un individu, més gran és la seva renda.

GRÀFIC 2

Adults entre 25 i 65 anys classificats pel nivell de formació dels pares i el quartil d'ingressos per unitat de consum a la qual pertanyen

Font: INE, 2008.

El gràfic 2 ens mostra la distribució de la renda dels fills adults, per quartils, en relació amb el nivell educatiu dels pares. Per exemple, veiem que el 26,6% dels fills els pares dels quals tenen estudis primaris té una renda que pertany al quart quartil d'ingressos de tota la població. A mesura que els nivells educatius dels pares són més alts, també augmenta el percentatge de fills el nivell de renda dels quals està en el nivell més alt de la nostra escala de renda.

També s'observa, en comparar aquest gràfic amb l'anterior, una distribució de la renda de la població de fills que és paral·lela a la distribució del nivell d'estudis, d'aquests fills, i apareix en el gràfic 1 anterior. Per exemple, la major proporció de fills amb estudis superiors els pares dels quals tenen un nivell superior d'estudis es correspon amb la major proporció dels fills d'aquests últims que pertanyen al nivell més alt en el nivell de renda. Similarment passa amb la resta de casos.

El nombre entre parèntesis, a la fila inferior del gràfic, al costat de la paraula pare, és molt important i ens indica les taxes de pobresa de la població adulta dels fills, en funció del nivell educatiu dels pares. Veiem que aquesta xifra ens presenta una clara correlació: descendeix a mesura que augmenta el nivell educatiu dels pares. Aquesta correlació ens permet afirmar que el fenomen de la transmissió de la pobresa intergeneracionalment està molt lligat al fenomen de l'educació dels pares, via herència educativa dels fills.

Tenint en compte que una de les conclusions més fermes dels treballs anteriors és que l'herència educativa és molt important per a la transmissió de la pobresa en una societat, finalment, volem posar de manifest les conclusions d'un estudi economètric realitzat per Gutiérrez-Domènech (2011) sobre les causes de l'abandonament escolar prematur a Europa. L'estudi, en identificar les causes, pretén posar de manifest les polítiques que minimitzin aquest fenomen tan perjudicial per als joves afectats i per a la societat en conjunt. L'estudi, seguint els criteris estadístics d'Eurostat i de l'OCDE, defineix la taxa d'abandonament escolar prematur com el percentatge de la població entre divuit i vint-i-quatre anys que arriba com a màxim al nivell educatiu de primer nivell de secundària i no estan en cap programa de formació professional o educativa. No cal insistir en la importància i atenció que ha de merèixer en una societat el fet que els seus joves assoleixin el grau de formació escolar més alt per a la inserció en tots els aspectes de la societat.

Actualment, la taxa d'abandonament escolar a Espanya, i a Catalunya, és del 30%, mentre que l'europea és la meitat. Aquest resultat no deixa de ser preocupant i sorprenent, atès que la majoria dels països de la UE han reduït considerablement aquest problema des del 1997 fins avui. Hi ha dues variables importants que, segons aquest estudi, tenen una influència positiva sobre les taxes d'abandonament escolar. D'una banda, l'estructura dels plans d'estudi de l'ensenyament secundari i del'altra, l'estructura productiva de l'economia. L'estudi assenyala que els països que han introduït plans d'estudi en què predominen els aspectes vocacionals i de formació professional tenen menys abandonament escolar. A més, les economies que tenen una estructura productiva amb llocs de treball de baixa qualificació (serveis poc qualificats, o construcció) també presenten taxes més elevades d'abandonament escolar. Aquesta segona variable no pot ser modificada, a curt termini, per la societat. Però la primera sens dubte ha de ser motiu de reflexió per a les nostres autoritats.

Polítiques actives per a la inclusió social

En aquest apartat, sense pretendre ser exhaustius, volem posar de manifest, a grans trets, quines són les principals polítiques actives per a la inclusió social que es proposen per part de la UE i la Generalitat de Catalunya

Des de la perspectiva de l'anàlisi realitzada anteriorment, podem distingir entre aquelles polítiques que pretenen únicament alleujar les situacions de pobresa o privació material que pot patir un determinat col·lectiu humà (per exemple, alleugeriment de pobresa i fam, ajudes a discapacitats greus, etc.) i aquelles polítiques que, a més, poden tenir com a objectiu un component d'inversió en capital humà (per exemple, polítiques educatives de millores a tots els nivells, ajudes i programes per a la inserció laboral, etc.) que permeti a les persones, marginades o en risc d'exclusió, la seva integració plena en la societat.

En aquest sentit, veiem dos tipus de col·lectius que poden patir exclusió social: les persones retirades i pensionistes pobres, que són majors de seixanta-cinc anys, i els nens menors de setze anys (o el col·lectiu de persones que formen part dels programes de renda mínima d'inserció laboral) que es troben en risc d'exclusió/pobresa perquè, per exemple, pertanyen a llars sense activitat laboral.

En el primer cas, la política adequada pot ser —i de fet ho és— la pujada progressiva de les pensions mínimes. En el segon cas, no es tracta únicament de garantir un cert nivell de subsistència de la persona-infant o marginat, sinó que també es requereix un esforç addicional per part de l'educador i de l'educat. El problema és més complex en aquest segon cas i, per tant, els resultats no depenen únicament de la despesa realitzada en el servei, sinó també de la seva eficàcia. Per exemple, la Generalitat de Catalunya, en els seus diversos programes de lluita contra l'exclusió social, que esmentem després, reconeix la transversalitat del problema i, normalment, s'involucren diverses conselleries, ens territorials, entitats assistencials sense ànim de lucre de caràcter privat, etcètera, en la solució d'aquests problemes. Dit això, crec que és important quantificar la despesa en les partides corresponents de prestacions per mesurar els esforços en la lluita contra la pobresa, però també n'hem de tenir en compte l'eficàcia i el nivell de complexitat.

Seguint amb el nostre exemple, podem veure a la taula 3, que el col·lectiu dels menors de setze anys augmenta entre 2005 i 2010, mentre que els retirats majors de seixanta-cinc anys disminueix significativament entre aquests dos anys.

Està prou documentat en la literatura que l'augment progressiu de les pensions mínimes durant els anys de bonança econòmica ha estat el principal responsable d'aquesta millora en els nivells econòmics de la gent gran.

En qualsevol cas, a Espanya i a Catalunya, es pot veure que els programes socials que es constitueixen al voltant de l'estat del benestar (pensions, assegurança de desocupació, educació pública, sanitat i altres programes específics de protecció social, etc.) han tingut un paper històric en la lluita contra la pobresa, i així es posa de manifest en el treball de Luis Ayala (2011), en què s'analitza el paper que han tingut les prestacions de l'estat de benestar en la reducció de la pobresa a Espanya, des d'una perspectiva històrica.

La traducció de l'eficàcia d'aquestes polítiques en reducció de la pobresa a Catalunya i a Espanya es pot realitzar comparant les taxes de pobresa abans i després de les transferències governamentals. Així, per a l'any 2009 tenim els resultats següents. La taxa de pobresa a Catalunya (Espanya) després de totes les transferències és de 18,4% (19,5%). Aquesta taxa és del 23,1% (24,4%) només després dels pagaments de pensions, i del 37,8% (39,0%) abans de qualsevol transferència. Això significa que les transferències públiques redueixen aproximadament 5 punts la taxa de pobresa; és a dir, un 5% de la població deixa de ser pobre a causa d'aquestes transferències.

Les pensions són, amb l'excepció de les no contributives i altres, drets adquirits de cotitzants en el passat i, per tant, no reflecteixen totalment la condició de transferència. En qualsevol cas, la contribució d'aquestes rendes rebaixa la taxa de pobresa del 37,8% (39,0%) al 23,1% (24,4%) a Catalunya (Espanya).

Les polítiques de reducció de pobresa o exclusió social per part de la UE, establertes en la seva agenda que fixa diversos objectius per al 2020 (vegeu *The social dimension of the Europe 2020 strategy*), que han adoptat els diferents països, queden perfectament plasmades en el document (publicat a la pàgina web del Departament de Benestar Social i Família de la Generalitat de Catalunya) sota el títol de «Pla d'acció per a la inclusió i la cohesió social a Catalunya 2010-2013». També es pot consultar, en aquesta pàgina, l'anterior «Pla per a la inclusió social de Catalunya 2006-2009».

En el nou document s'expressen els objectius del nou pla, que en termes generals s'alinea i respon de forma coherent a les directrius generals marcades per la UE. Es poden resumir en els objectius següents: 1, el 75 % de la població de vint a seixanta-quatre anys hauria d'estar ocupada; 2, el 3 % del PIB de la UE s'hauria d'invertir en R+D; 3, s'haurien d'assolir els objectius 20/20/20 en l'àmbit del clima i l'energia; 4, la taxa d'abandonament escolar hauria de ser inferior al 10 % i el 40 % dels joves, com a mínim, haurien de tenir estudis superiors; 5, la població exposada al risc de pobresa s'hauria de reduir en 20 milions de persones.

És bastant clar que la UE basa la seva estratègia de lluita contra l'exclusió posant èmfasi en el fet que la millor forma de garantir la inclusió social d'una persona és quan té un lloc de treball adequat i autosuficiència econòmica. Per a això, hem de tenir un creixement econòmic integrador, i això s'aconsegueix, en part, mitjançant nivells alts d'educació que augmentin la competitivitat de l'economia, juntament amb les inversions en I+D.

La població en risc de pobresa sol estar associada a nivells baixos d'educació i a pèrdues de llocs de treball. Nosaltres hem vist anteriorment, a la taula 3 sobre Catalunya, que la població desocupada (i de llarga durada) es caracteritza per un nivell educatiu baix. Això implica que és el nivell educatiu el que, en última instància, ha de ser present en la lluita contra la pobresa a mitjà i llarg termini.

Tenint en compte els objectius anteriors, la Generalitat de Catalunya, en el document esmentat anteriorment, considera prioritaris els plans d'actuació següents:

1. Promoure actuacions estratègiques i integrals que prioritzin la debilitació dels factors estructurals que generen processos d'exclusió social.
2. Impulsar actuacions preventives i d'inclusió social des d'una òptica comunitària i territorial per reforçar les xarxes familiars, socials i comunitàries i per reforçar la cohesió social.
3. Facilitar la creació del treball en xarxa, integrat, transversal i proper al territori entre tots els agents públics, privats i del tercer sector social.
4. Dissenyar processos i instruments participatius per garantir una forta implicació ciutadana en la configuració de les actuacions inclusives.

5. Promoure pràctiques innovadores en l'abordatge de l'exclusió social i, en concret, incorporar el coneixement sobre les ruptures que es poden produir en la trajectòria de vida de les persones segons el seu sexe, edat i origen com a nou marc de reflexió i treball per a la inclusió social.

En aquests plans, es posa l'accent a detectar les possibles circumstàncies i moments importants en la vida d'una persona que ens puguin alertar sobre el seu risc d'exclusió social. Em sembla molt important fer una reflexió sobre el primer punt, en vista dels resultats presentats anteriorment sobre l'herència educativa i la transmissió de la pobresa, juntament amb les causes de l'abandonament escolar prematur. Aquí podem detectar un factor estructural que genera exclusió social: la insuficiència en l'educació de certa població jove. I, particularment, la dels nens que es troben en risc de pobresa, i la dels que formen part de les elevades estadístiques de fracàs escolar. No dic res de nou quan proposo que es dediqui una atenció especial a aquests col·lectius i posar èmfasi en la seva educació. Soc conscient que la Generalitat de Catalunya és conscient d'aquest problema i hi ha programes especials contra la lluita de la pobresa infantil. Però, el problema persisteix i el nostre objectiu ha de ser proposar solucions radicals a aquest problema.

Conclusions

Seguint el concepte de *cohesió social* emprat en els estudis la UE, en aquest treball hem analitzat el grau de cohesió social de la societat catalana amb relació als països de la UE-27 i les comunitats autònomes d'Espanya. També s'analitzen les característiques de la població de Catalunya que està en risc d'exclusió. Els resultats ens diuen que els països (o comunitats autònomes) amb més nivell de vida tenen taxes d'exclusió social relativament baixes. Mentre que, amb poques excepcions, els països amb nivells de vida relativament baixos tenen taxes d'exclusió social elevades. El desenvolupament i creixement d'un país és, segons aquestes relacions, el millor antídote contra l'exclusió social. En aquest sentit, els objectius i polítiques de la Unió Europea per reduir les taxes d'exclusió social són fomentar la creació d'ocupació, elevar el nivell educatiu de la població i inversions en R + D que augmentin la competitivitat de les economies. Seguint les pautes dels objectius de la UE, Catalunya es planteja quines mesures poden

retallar els mecanismes estructurals que puguin influenciar l'exclusió social en el seu territori. El nostre suggeriment és reforçar el paper de l'educació.

Aquesta resposta està motivada per la importància que adquireix aquesta variable en comprovar que els col·lectius amb risc d'exclusió i en situació d'atur presenten baixos nivells educatius. Veiem que l'herència educativa dels fills està influenciada pel nivell educatiu dels seus pares, que també influeix en les taxes de risc de pobresa del seus fills.

Bibliografia

- ATKINSON, A. B.; BOURGUIGNON, F.; MORRISON, C. (1992). *Empirical studies of income mobility*. Londres: Harwood Academic Publishers.
- ATKINSON, A. B.; MARLIER, E. (2010). *Analysing and measuring social inclusion in a global context*. Nova York: United Nations, Department of Economic and Social Affairs.
- AYALA, L. (2011). «Tackling poverty». A: GUILLÉN, A. M.; LEÓN, M. (ed.). *The Spanish welfare state in European context*. Surrey: Ashgate Publishing Limited.
- BARR, N. (2001). *The welfare state as Piggy Bank*. Oxford: Oxford University Press.
- BENABOU, R.; OK, E. (2001). «Social mobility and the demand for redistribution». *The Quarterly Journal of Economics*, vol. 116, núm. 2 (maig), p. 447-487.
- BJÖRKLUND, A.; JANTTI, M. (1997). «Intergenerational income mobility in Sweden compared to the United States». *American Economic Review*, vol. 87, núm. 5 (desembre), p. 1009-1018.
- BÖHNKE, P. (2005). *First European quality of life survey: life satisfaction, happiness and sense of belonging*. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities.
- BOURDIEU, P. (1970). *Reproduction in education, culture and society*. Londres: Sage.
- CALONGE, S.; MANRESA, A. (2001). *Incidencia fiscal y del gasto público social sobre la distribución de la renta en España y sus comunidades autónomas*. Madrid: Bilbao: Fundación BBVA.

- CHECCHI, D.; ICHINO, A.; RUSTICHINI, A. (1999). «More equal but less mobile? Education financing and intergenerational mobility in Italy and the US». *Journal of Public Economics*, vol. 74, núm. 3 (desembre), p. 351-393.
- COLEMAN, J. S. (1988). «Social capital in the creation of human capital». *American Journal of Sociology*, vol. 94, p. 95-120.
- COMISSIÓ DE LES COMUNITATS EUROPEES; DIRECCIÓ GENERAL DE TREBALL I ASSUMPTES SOCIALS (2011). *The social dimension of the Europe 2020 strategy: A report of the social protection committee*. Luxemburg: Publications Office of the European Union. Unit D1.
- CONSELL D'EUROPA (2008). *Report of the high level task force on social cohesion in the 21st century*. Comissió Europea.
- DURLAUF, S. N. (2002). «Bowling alone: a review essay». *Journal of Economic Behavior and Organization*, vol. 47, p. 259-273.
- DWORKIN, R. (1981). «What is equality? Part 1: equality of welfare». *Philosophy & Public Affairs*, vol. 10, núm. 3, p. 185-246.
- «What is equality? Part 2: equality of resources». *Philosophy & Public Affairs*, vol. 10, núm. 4, p. 283-345.
- ERICKSON, B. H. (2001). «Good networks and good jobs: the value of social capital to employers and employees». A: LIN, N.; COOK, K.; BURT, R. S. (ed.). *Social capital: Theory and research*. Nova York: Aldine de Gruyter. Cap. 6.
- FOSTER, J. E. (1998). «Absolute versus relative poverty». *American Economic Review*, vol. 88, núm. 2, p. 335-341.
- FUNDACIÓN FOESA; CÁRITAS ESPAÑOLA (2012). *Exclusión y desarrollo social: Análisis y perspectivas*. Madrid: Fundación Foesa; Cáritas Española.
- GUTIÉRREZ-DOMÈNECH, M. (2011). *School dropout in Europe: trends and drivers*. Barcelona: la Caixa. (Working Papers Series, 03/11).
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (2011). *Enquesta de condicions de vida*. Barcelona: IDESCAT.
- INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (2008). *Transmisión intergeneracional de la pobreza*. Madrid: INE.

- (2011). *Encuesta de condiciones de vida*. Madrid: INE.
- JENSON, J. (2010). *Defining and measuring social cohesion*. Londres: United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD): Commonwealth Secretariat.
- LAYTE, R.; MAÎTRE, B.; WHELAN, C. T. (2010). *Second European quality of life survey: Living conditions, social exclusion and mental well-being*. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities.
- LIN, N.; COOK, K.; BURT, R. S. (ed.) (2001). *Social capital: Theory and research*. Nova York: Aldine de Gruyter.
- MANRESA, A. (2002). *Cohesió social: anàlisi des d'una perspectiva socioeconòmica*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. (Documents de Reflexió Estratègica; 2)
- MARTÍNEZ CELORRIO, X.; MARÍN SALDO, A. (2011). *Educació i mobilitat social a Catalunya*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill. (Polítiques; 71)
- ORGANITATION FOR ECONOMIC COOPERATION AND DEVELOPMENT (2001). *Society at a glance: OECD social indicators*. París: OECD.
- (2009a). *Growing unequal? Income distribution and poverty in OECD countries*. París: OECD.
- (2009b). *Society at a glance: OECD social indicators*. París: OECD.
- PUTNAM, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of the American Community*. Nova York: Simon & Schuster.
- ROEMER, J. E. (1998). *Equality of opportunity*. Cambridge (MA): Harvard University Press.
- VAN DE GAER, D.; SCHOKKAERT, E.; MARTINEZ, M. (2001). «Three meanings of intergenerational mobility». *Economica*, vol. 68, núm. 272 (novembre), p. 519-537.